

בלק ג

ומנהר נהר יוצא מעדו⁹ שהוא בתחלת מורח ועד אפסי ארץ שהוא בסוף מערב¹⁰.

וצריך ביאור, למה נאמר „מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ“ ולא נאמר בקיצור „על כל הארץ“¹¹ וכיוצא. ובכלל למה ל- הזכיר הימים („מים עד ים“)¹², הרי מל- כותו של משיח היא על הארצות (יושבי תבל).

ב. ויש לבאר זה ע"ד החסידות ע"פ דברי רבינו הזקני¹³, שהשלימות דימות המשיח תלוי¹⁴ „במעשיו ועבודתו כל זמן משך הגלות“, שע"י לימוד התורה וקיום המצוות – „בקולו תשמעו“¹⁵ – מכינים את העולם כולו, ואת בני בפרט, לתכלית השלימות דימות המשיח. וכיון שמדתו של הקב"ה היא „מדה כנגד מדה“¹⁶, מובן, ש„מעשיו ועבודתו“ המביאים לביאת המשיח, צריכים להיות בדומה להעילויים שיהיו אז. זאת אומרת, דכדי להגיע לגילוי מלכותו של מלך המשיח, שתהי¹⁷, „מים עד ים ומנהר עד

א. „וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ“, ובפרש"י פרשתנו¹⁸ מפרש שפסוק זה נאמר על מלך המשיח, וזוהי הכוונה בנבואת בלעם¹⁹, „וירד מיעקב“ – „ועוד יהי מושל אחר מיעקב . . ועל מלך המשיח אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים“. וכן מצינו לשון זו בנבואת זכרי²⁰, המדברת בפירוש על מלך המשיח – „הנה מלכך יבוא גו' עני ורוכב על חמור גו' ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ“, והובא ג"כ ברמב"ם²¹ בפירוש הכתוב (בנבואת בלעם), „וקרקר כל בני שת“ – „זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים“.

ובפשטות הכוונה שמלך המשיח יהי רודה ומושל בכל העולם כולו, וכפי הראב"ע²², „מים הדרומי הנקרא הים ה- אדום אל ים צפון שהוא ים אוקיינוס

(1) תהלים עב, ה.

(2) כד, יט.

(3) והוא כפי רבותינו שהביא רש"י בתהלים שם, טז ש„כל המזמור במלך המשיח“. משא"כ לפי פשוטו מדבר בשלמה המלך (כפרש"י שם) וכ- תחילת המזמור „לשלמה אלקים“ (וכפרש"י שם). ובראב"ע (ורד"ק) ע"ה²³, „וירד גו' הביא שני ה- פירושים. ואכ"מ.

(4) ט, ט"ז.

(5) ה' מלכים פ"א ה"א.

(6) פרשתנו כד, יז.

(7) ראה רש"י זכרי²⁴ שם „מימא ועד מערבא (ל' התרגום. ומוסיף) לסוף העולם“.

(8) תהלים שם (משא"כ בזכרי²⁵ שם. ולהעיר מרד"ק זכרי²⁶ שם, שהביא פ"י הראב"ע דחהלים שם (ומוסיף) „והנה ימשול בכל העולם“ ולא פירוש על אתר).

(9) בראשית ב, י. – בפרש"י זכרי²⁷ שם „ומנהר פרת“, והיינו הך ע"פ דחז"ל (בכורות נה, ב) „הוא פרת דמעיקרא“, ובפרש"י שם (וראה גם תוס') „הוא פרת הנזכר למעלה ונהר יוצא מעדו גו' שהשלשה נפרדין ממנו“.

(10) ע"ד „והי' ה' למלך על כל הארץ“ (זכרי²⁸ יד, טז) ועוד.

(11) משא"כ להפירוש דקאי על שלמה, הכוונה לגבולות הארץ, „כל א"י מים סוף ועד ים פלתיים“ (רש"י תהלים שם. ועוד. וראה משפטים כג, לא).

(12) תנאי רפ"ז.

(13) תהלים צה, ז. סנהדרין צח, סע"א.

(14) ראה משנה סוטה ח, ב. ט, ב. ובכ"מ.

אפסי ארץ, צ"ל עבודה הפרטית של כאורא מעין זה.

ג. ביאור הענין:

החילוק בין "ים" ו"ארץ" הוא, ד"ים" מורה על דברים המכוסים (כמו ברואי הים המכוסים במי הים), ו"ארץ" מורה על דברים הגלויים. ובעבודת האדם: "ים" קאי על כחות הנפש שבאדם עצמו, ו"ארץ" – פעולותיו בעולם שחוץ הימנו.

והנה בנוגע ל"ים" מדגיש הכתוב "מים עד ים", שיש שני "ימים" שבהם צ"ל הרדי' והממשלה. ויש לבאר ענינם של שני ה"ימים" בעבודת האדם, ע"פ מ"ש בנבואת זכרי' ²¹: "והי' ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון", שעפ"ז יל"פ, דשני ה"ימים" הנאמרים בנוגע למשיח – "מים עד ים" – הם "הים ה' קדמוני" ו"הים האחרון" ²², ראשית כל הימים ואחריתם.

ובעבודת האדם: "הים הקדמוני" הוא ראשית כל הכחות, שהוא כח החכמה (ראשית המוחין), ו"הים האחרון" הוא אחרית כל הכחות, שהוא כח העשי'. ואין עבודת האדם בשלימות עד שהאדם ר"ד ומושל מראשית כוחותיו, כח החכמה, ועד אחרית כוחותיו, כח העשי'.

כלומר: בתחילת הכל צריך האדם להיות רודה בכח החכמה (ומוחין) שלו, שיהי' כולו בקדושה, כי כללות הנהגת האדם, לכל פרטי, תלוי' בשכל שבראש, שהמוח שליט על הלב ²³ לשמרו מתאוות רעות כו'.

וימתק ע"פ המבואר בס' מאור עינים ¹ (להרה"צ כו' מטשערנאביל) בשם הבעש"ט, "שצריך כל א' מישראל לתקן ולהכין חלק קומת משיח השייך לנשמתו" [וכמשנ"ת במ"א הרמז לזה בנגלה דתורה – דבירושלמי ² דרשו הכתוב, "דרך כו' כב מעיקב" על כאורא מישראל, ובמ"א בירושלמי ³ (וכן בכמה מפרשי התורה ¹⁸) דרשוהו על משיח, והיינו לפי שבכאורא יש, "חלק קומת משיח" ⁴]. וכמבואר ג"כ בס' התניא ⁵, שגילוי הנקודה הפנימית שבלב כל ישראל, שהיא התקשרותו אל הקב"ה למעלה מדעת האדם ("היסח הדעת" ²⁰), היא ע"ד "יצאת השכינה הכללית מהגלות והשבי' לעד ולעולמי עולמים".

ועפ"ז יש לומר, שזהו דיוק לשון הכתוב "ירד [ומשלן] מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ", כי כדי לזכות לשלימות גילוי מלכות מלך המשיח בכל העולם כולו (גאולה כללית), צ"ל מעין זה בעבודת האדם (גאולה פרטית). שניצוץ משיח שבכל אחד ואחד (נקודה הפנימית שבלב) צ"ל רודה ומושל בכל חלקי ועניני האדם, וכיון שעניניו העיקריים של האדם מתחלקים ל"ים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ", לכן גם במלכות משיח נאמר כן.

(15) פ' פינחס עה"פ (כה, יב) לכן אמור הנני

נותן לו את בריתי שלום.

(16) מעשר שני ספ"ד.

(17) תענית פ"ד ה"ה.

(18) ראה רמב"ן ועוד עה"פ.

(19) אגרת הקודש ס"ד (קה, ב).

(20) דמשיח בא בהיסח הדעת (סנהדרין צו,

סע"א). וראה אוה"ת עקב (כרך ו') סע"ב ב"שיב,

ד"גילוי פנימי' הלב (שזהו בחי' משיח".

(21) יד, ח.

(22) להעיר מסוכה (נב, סע"א) דהים הקדמוני

קאי על מקדש ראשון, והים האחרון על מקדש שני.

(23) תניא פ"ב (יו, רע"א) מר"מ פ' פינחס.

וראה, "הערות ותיקונים" לתניא שם.

קאי על כללות העולם, שנקרא „גני” – גנו של הקב”ה – וכמ”ש²⁷ „באתי לגני אחותי כלה”. וזוהי עבודת האדם, „לעב-דה ולשמרה”²⁸, שע”י עבודתו בכירור וזיכוך העולם, ה”ה פועל ומגלה בכל העולם כולו, שיהי ניכר בו שהוא „גנו” של הקב”ה.

וזהו הדגשת הכתוב „ומנהר עד אפסי ארץ” – שאסור לו לאדם לסגור את עצמו בד’ אמותיו ולא לחשוב ע”ד ה-עולם שסביבו, באמרו „אני את נפשי הצלתי”, והוא נמצא ב”עדן” (מקום של גילוי אלקותי)²⁹ – אלא צריך להתעסק בהעבודה עם ה”נהר”, „להשקות את הגן”, לברר ולזכך (בכחו של ה”נהר” היוצא מ”עדן”) את כל העולם כולו, „עד אפסי ארץ”.

ועבודה זו היא המביאה לידי שלימות מלכות המשיח, „וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ”, שנוסף על השלימות של משיח עצמו³⁰, „ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד”³¹, הרי „יחקן” את העולם כולו לעבוד את ה’ ביחד שנאמר³² כי אז אהפוך אל עמים גו’ לקרא כולם בשם ה’ גו’, בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

(משיחת י”ב תמוז תשל”ג)

אבל לאידך צ”ל העבודה וההשתדלות להיות „רודה” עד „ים האחרון”, כח העש”י שלו, וכפי שרואים במוחש, ש-אפשר שבשכלו מבין האדם היטב כיצד צ”ל הנהגתו בכל הפרטים, אבל אין בכחו לשלוט על עצמו להביאו לידי פועל, ועד לעש”י ממש. ואפשר שיהי לו רגש טוב לכל דבר שבקדושה, כולל מחשבה טובה, ואף דיבור טוב, ומ”מ אינו בא לידי מעשה בפועל – והמעשה הוא העיקר³³.

וזהו ההדגשה, שעבודת האדם צ”ל „מים עד ים” – כי א”א שעבודתו תהי בשלימות, מבלי הרדי’ והממשלה בשני קצוות אלו, „הים הקדמוני” ו”הים האחרון”, חכמה ומעשה.

ד. אמנם, כל זה הוא כאדם עצמו. ואף כח העש”י שלו, מעשה בפועל, שהוא רק בדברים שמחוץ הימנו, מ”מ אפשר ל-היות שכוונת עשיותיו אינה כדי לפעול מחוץ הימנו, אלא זהו רק חלק מעבודתו עם עצמו, שהבחינה שהוא חדור כולו בקדושה היא כאשר בא גם לידי מעשה בפועל³⁴.

וזהו שממשיך בכתוב שלא מספיק „מים עד ים”, אלא צ”ל ג”כ הרדי’ „ומנהר עד אפסי ארץ”.

והענין בזה:

הובא לעיל פירוש הראב”ע ד”נהר” זה הוא ה”נהר יוצא מעדן”, שענינה של יציאה זו מ”עדן” הוא (כהמשך הכתוב) „להשקות את הגן”, שבתחילת הבריאה הוא ה’ מקומו של אדם הראשון, „וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה”³⁵. ובכללות,

(27) שה”ש ה, א. שהש”ר עה”פ. המשך באתי לגני, היש”ת.

(28) ראה תרגום יונתן עה”פ. ובכ”מ.

(29) ראה ברכות לד, ב.

(30) ראה לקו”ש חכ”ז ע’ 7-256.

(31) ישע”י נב, יג. ובתרגום שם (ועוד) דקאי

על משיח.

(32) רמב”ם הל’ מלכים ספ”א.

(33) צפני’ ג, ט.

(24) אבות פ”א מ”ז.

(25) ראה בארוכה לקו”ש ח”ח ע’ 154 ואילך.

(26) בראשית ב, טו.

פינחס

מאי ניהו אותו חלק דטפי התם, דאי משום לוי דנקט נחלה כשאר שבטים כדכתיב התם שער לוי אחד הא מנשה ואפרים נמי לא יטלו אלא חלק אחד כד כתיב התם¹¹ שער יוסף אחד . . שבתחלה כשבאו לארץ לא נתחלקה אלא ליי"ב שבטים שלוי לא הי' לו חלק בארץ אלא שכל שבט ושבט נתנו לו ערים לשבת בהם כו" (משא"כ לעתיד, כנ"ל). והיינו דלפירוש הרשב"ם יטלו שבט לוי חלק אחד מהיי"ב חלקים שנתחלקה הארץ ליי"ב שבטים¹² (וחלק הי"ג הוא „לנשיא" – „למלך המשיח"¹³).

והנה בשטמ"ק ב"ב שם, הביא דברי הר"ן דתמה על הרשב"ם¹⁴ מכמה פסוקים ביחזקאל¹⁵ שבהם מבואר שיטול יוסף שני חלקים „וכן מ"ש ששבט לוי יטול חלק בארץ אף זה אינו שהרי מפורש בפרשה¹⁶ שלא יטול חלק בארץ אלא שיהיו לו ערים לשבת בהם והוא מכלל התרומה אשר ירימו כו", ומסיים „אלא כך הוא עיקר הדבר שכשם ששבט לוי לא נטל

א. עה"פ „לאלה תחלק הארץ בנח" לה במספר שמות" איתא בספרי¹⁷, „הכל במשמע ישראל כהנים ולוים כו' ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחלי יצאו כהנים בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה יצאו לויים כו'".

והובא להלכה ברמב"ם בפרק האחרון דהל' שמיטה ויובל¹⁸: כל שבט לוי מוז-הרין שלא ינחלו בארץ כנען וכן הם מוזהרין שלא יטלו חלק בבזיה בשעה שכובשין את הערים שנאמר¹⁹ לא יהי לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל חלק בבזיה ונחלה בארץ וכן הוא אומר²⁰ בארצם לא תנחל . . בבזיה.

וכתב ע"ז במשנה למלך: כתב ה-סמ"ג²¹ דלעתיד לבא נוטלין חלק בארץ שנאמר²² שער לוי אחד כדאיתא בפרק יש נוטלין. וכוונתו לבריתא שם²³, עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים שבתחלה לא נתחלקה אלא ליי"ב שבטים²⁴, וכפי הרשב"ם²⁵, „ולקמן מפרש

(1) פרשתנו כו, גג.

(2) ועד"ז הוא בספרי קרח יח, כ (ושם, כג).
(3) וכ"ה בכמה גירסאות בספרי פרשתנו וב-יל"ש: כהנים לויים וישראלים.

(4) קרח יח, כ.

(5) קרח שם, כד (וי"ג „ובתוך" – שם, כג).

(6) פ"ג הי"ז.

(7) שופטים יח, א.

(8) לאוין רעו. רעו.

(9) יחזקאל מח, לא.

(10) קכב, א.

(11) ד"ה ועוד תניא.

(12) יחזקאל מח, לב.

(13) וכ"ה לפירוש התוס' שם ד"ה ואידך. ובפי' רבינו אברהם אב"ד (נדפס בשיטת הקדמונים על ב"ב נ"ז. תשמ"ב).

(14) ב"ב שם. רשב"ם שם ד"ה לנשיא. רמב"ם הל' מלכים פ"ד ה"ח.

(15) וראה גם מהרש"א, פתח עינים (לה-חיד"א), רש"ש שם ועוד – מה שהקשו בדברי הרשב"ם ב"ב שם.

(16) מז, יג. מח, ד"ד.

(17) ראה יחזקאל מח, ה ואילך. מח, יג ואילך.